

UNIWERSALNA KLASYFIKACJA DZIESIĘTNA *jako* SYSTEM UPORZĄDKOWANIA ZBIORÓW W BIBLIOTECE UNIWERSYTETU ZIELONOGÓRSKIEGO

Barbara Juszcak

Jolanta Patan

Biblioteka Uniwersytecka

Precyzyjne i skuteczne przeszukiwanie zasobów bibliotecznych jest bardzo poważnym problemem. W kontekście bardzo szybko rozwijających się nowych technologii i zasobów cyfrowych, problem ten jest niezmiernie ważny i w przyszłości będzie się pogłębiał.

Wyzwaniem dwudziestego pierwszego wieku staje się szybkie i efektywne dotarcie do rzetelnej informacji. Zarówno największe biblioteki, jak i małe oddziały biblioteczne, stoją dziś przed dylematem, w jaki sposób uporządkować księgozbiór, aby czytelnik możliwie najszybciej odnalazł potrzebną informację. Niezwykle istotny jest tu sprawny i przejrzysty system klasyfikacji zbiorów bibliotecznych.

W Bibliotece Uniwersytetu Zielonogórskiego zdecydowano się na system Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej. System ten jest stosowany w polskich bibliotekach od 1907 r. i podlega systematycznym modyfikacjom. Opierając się na doświadczeniu własnym i innych bibliotek, stwierdzono, że jest to najlepsze narzędzie do klasyfikacji i porządkowania zasobów bibliotecznych. System Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej daje możliwość zarówno ogólnej, jak i szczegółowej organizacji księgozbioru. Istotną zaletą UKD jest jej uniwersalny charakter, pełni ona ważną rolę w międzynarodowej wymianie informacji, cechuje ją nieograniczony zakres dziedzinowy oraz uporządkowanie w strukturze klasyfikacyjnej. Jej hierarchiczny charakter pozwala dzielić wiedzę na dziedziny, które mogą być dzielone na kolejne dyscypliny. Kolejną ważną cechą UKD jest duża szczegółowość, która daje możliwość tworzenia bardzo specjalistycznych (dostosowanych do indywidualnych potrzeb biblioteki) działów.

UKD to uniwersalny system klasyfikowania zbiorów. Wyodrębnia on 10 podstawowych działów uwzględniając główne dziedziny wiedzy:

- 0 - Dział ogólny
- 1 - Filozofia. Psychologia
- 2 - Religia. Teologia
- 3 - Nauki Społeczne. Prawo. Administracja

- 4 - Ten dział jest wolny (stanowi rezerwę dla rozbudowy klasyfikacji w przyszłości)
- 5 - Matematyka. Nauki Przyrodnicze
- 6 - Nauki Stosowane. Medycyna. Nauki Techniczne. Rolnictwo
- 7 - Sztuka. Rozrywki. Sport
- 8 - Językoznawstwo. Nauka o Literaturze. Literatura Piękna
- 9 - Archeologia. Prehistoria. Geografia. Biografie. Historia

Każdy z głównych działów dzieli się na dziesięć działów pochodnych. Kolejny stopień podziału daje możliwość użycia dziesięciu następnych działów. Stopnie podziału, czyli rozbudowa „w głąb” może być nieograniczona, praktycznie może sięgać niekiedy kilkunastu stopni. Zasadniczy trzon klasyfikacji stanowią symbole główne, które są uwzględnione w tablicach głównych. Tablice te są wydawane w 5 wariantach, z których najczęściej stosowanymi są wydanie pełne i skrócone.

Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna to system klasyfikacji zbiorów bibliotecznych wywodzący się z Klasyfikacji Dziesiętnej Deweya. Twórcy nowego systemu znacznie rozbudowali podziały pomocnicze i wprowadzili możliwość tworzenia symboli złożonych. Pierwsze wydanie UKD ukazało się w 1907 r. W roku 1937 Międzynarodowy Instytut Bibliograficzny, będący właścicielem praw autorskich do UKD przyjął nazwę Międzynarodowej Federacji Dokumentacji (FID). W 1992 r. prawo autorskie do UKD wraz z całą odpowiedzialnością za jego kształtowanie zostało przekazane Konsorcjum ds. UKD (z siedzibą w Hadze). Konsorcjum to na bieżąco aktualizuje tzw. Master Reference File (MRF) - plik wzorcowy UKD, który inaczej można nazwać komputerową kartoteką wzorcową symboli UKD. Powszechną akceptację Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna zyskała w okresie powojennym, stając się najszerzej wykorzystywanym systemem opracowania rzeczowego i prowadzenia katalogów, zwłaszcza w bibliotekach powszechnych. Była stosowana także w wielu bibliotekach fachowych, dziedzinowych oraz bibliotekach instytutów branżowych. Znalazła również szerokie zastosowanie poza bibliotekarstwem, między innymi w księgarstwie i informacji naukowej.

Dziś Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna jest stosowana w bibliotekach o różnym profilu na całym świecie, a jej tablice publikowane są w 39 językach, w 125 krajach.

Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta jako język informacyjno-wyszukiwawczy służy do tworzenia charakterystyk wyszukiwawczych. Może ona również odgrywać rolę systemu organizacji zbiorów bibliotecznych na półkach. UKD (jak wspomniano wcześniej) stała się kluczowym narzędziem w organizacji układu książek w strefie wolnego dostępu Biblioteki Uniwersytetu Zielonogórskiego. Jako inspiracja i wzorzec do stworzenia narzędzia porządkowania księgozbioru w przestrzeni otwartej Biblioteki UZ posłużyła Biblioteka Neofilologiczna. Instytucja ta powstała w 1990 r. jako Biblioteka Kolegiów Języków Obcych. Od 2012 r. przestała ona funkcjonować jako samodzielna jednostka, a jej księgozbiór stał się integralną częścią księgozbioru Biblioteki Uniwersyteckiej. Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta pełniła w Bibliotece Neofilologicznej funkcję klasyfikacyjną oraz porządkowała księgozbiór w przestrzeni otwartej.

W formacie MARC 21¹ zostały wprowadzone symbole z najnowszego wydania UKD, które były ściśle związane z profilem Biblioteki Neofilologicznej. W ten sposób powstał słownik, w którym zapisane były zarówno symbole cyfrowe, jak i odpowiedniki słowne (zaczepnięte z części systematycznej tablic). Możliwość wyszukiwania informacji po słowach pozwalała czytelnikowi na skuteczniejsze przeszukiwanie słownika, jak i pozyskiwanie informacji.

W Bibliotece Uniwersyteckiej również funkcjonuje Słownik Klasyfikacji Wewnętrznej. Bazuje on na najnowszym, skróconym wydaniu Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej z 2006 r. Zawiera on wszystkie dziedziny wiedzy ujęte w tablicach w formie skróconych symboli cyfrowych i ich odpowiedników słownych. Zastosowanie skróconego symbolu uprościło jego identyfikację i stało się bardziej czytelne dla użytkowników.

Na przykład rozbudowany symbol 373.5.016.046.021.64 z odpowiednikiem słownym „Przedmioty nauczania w gimnazjum” otrzymuje w słowniku uproszczoną formę 373/14.

Inny rozbudowany symbol UKD 37.064.2:159.922.7/.8 z odpowiednikiem słownym „Godzina wychowawcza” został sprowadzony do skróconego symbolu 37/54.

Podstawową zasadą tworzenia symboli klasyfikacji wewnętrznej jest wyszczególnienie symbolu klasy macierzystej (węzłowej) i uzupełnienie go o cyfrę 1. Klasy pochodne (podrzędne) otrzymują symbol klasy macierzystej rozbudowany o cyfry w kolejności występowania klas pochodnych w tablicach UKD.

Na przykład klasa węzłowa: „Chemia” z przypisanym symbolem 54 otrzymuje w słowniku symbol 54/1. Pod klasą węzłową „Chemia” w tablicach UKD widnieje klasa podrzędna „Stan substancji, stan skupienia” z przypisanym symbolem 54-1. Otrzymuje ona symbol klasy macierzystej poszerzony o kolejną cyfrę czyli 54/2. Kolejna klasa podrzędna to „Stan gazowy” oznaczona symbolem 54-13, w słowniku przyjęła ona formę 54/3. I kolejno „Stan ciekły” o symbolu 54-14 otrzymuje w słowniku formę 54/4. Klasa „Roztwory” o symbolu 54-145 otrzymuje formę 54/5.

W Słowniku Klasyfikacji Wewnętrznej prezentuje się to w sposób następujący:

—54/1 Chemia

1 MARC 21 - jest to powszechnie stosowany w bibliotekarstwie format katalogowania danych bibliograficznych w formie elektronicznej. Jego zadaniem jest przechowywanie danych bibliograficznych różnego typu dokumentów.

Wyzwaniem

dwudziestego pierwszego wieku staje się szybkie i efektywne dotarcie do rzetelnej informacji. Zarówno największe biblioteki, jak i małe oddziały biblioteczne, stoją dziś przed dylematem, w jaki sposób uporządkować księgozbiór, aby czytelnik możliwie najszybciej odnalazł potrzebną informację. Niezwykle istotny jest tu sprawny i przejrzysty system klasyfikacji zbiorów bibliotecznych.

—54/2 Stan substancji, stan skupienia

—54/3 Stan gazowy

—54/4 Stan ciekły

—54/5 Roztwory

W Słowniku Klasyfikacji Wewnętrznej Biblioteki UZ istnieją symbole poszerzone o litery. Dodane litery mogą określać etniczny charakter dokumentu:

—82/2A Literatura angielska

—82/2F Literatura francuska

—82/2P Literatura polska

Litery wskazują też czasem na język w jakim dokument został napisany:

81/27A „Teoria przekładu” oznacza, że dokument został napisany w języku angielskim, a symbol 81/27F oznacza, że mamy do czynienia z dokumentem na temat teorii przekładu napisanym w języku francuskim.

Zastosowanie skróconego symbolu umożliwia również periodyzację np. historii literatury, filozofii czy sztuki:

—1/2 Historia filozofii (w ogólności)

—1/2.1 Historia filozofii starożytnej

—1/2.2 Historia filozofii średniowiecznej

—1/2.3 Historia filozofii nowożytnej

Słownik Klasyfikacji Wewnętrznej oparty jest na tablicach UKD, ale w miarę potrzeb jest on również uzupełniany symbolami cyfrowymi i ich odpowiednikami słownymi stworzonymi na podstawie haseł Kartoteki Wzorcowej Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej. W ten sposób słownik jest na bieżąco weryfikowany i uzupełniany o nowo powstałe klasy:

—005/1 - „Zarządzanie” - symbol stworzony na podstawie tablic UKD

—005/1.1 - „Systemy informatyczne zarządzania” - symbol stworzony na podstawie Kartoteki Wzorcowej UKD

—349/10 - „Przepisy emerytalne” - symbol stworzony na podstawie tablic UKD

—349/10.1 - „Prawo ubezpieczeń rodzinnych” - symbol stworzony na podstawie Kartoteki Wzorcowej UKD

—616/31 - „Choroby wieku starczego” - symbol stworzony na podstawie tablic UKD

—616/31.1 - „Medycyna rodzinna” - symbol stworzony na podstawie Kartoteki Wzorcowej UKD

Nasz słownik jest systematycznie rewidowany lokalnymi ustaleniami Kartoteki Haseł Wzorcowych Biblioteki Narodowej. Rewizja słownictwa związana jest z rozwojem nowych dziedzin wiedzy, powstaniem nowych zjawisk społecznych, gospodarczych itp.

W Bibliotece UZ wiąże się to z koniecznością nieustannej reorganizacji zbiorów w wolnym dostępie. Następuje stała melioracja katalogu on-line, uaktualnianie danych na etykietach dokumentów, regałach i półkach.

W niektórych przypadkach wystarczy uzupełnić klasę dodając poszerzony odpowiednik słowny zaczerpnięty z Kartoteki Wzorcowej UKD do hasła już istniejącego:

- __004.62 (004.6/2) Przetwarzanie danych *dodano* Data mining
- __005.5 (005/19) Działania zarządcze *dodano* Controlling
- __159.923 (159.9/20) Osobowość. Psychologia indywidualna *dodano* Samopoznanie
- __616-002 (616/10) Zapalenie. Śluzotok *dodano* Mukowiscydoza
- __616-07 (616/37) Diagnostyka. Endoskopia *dodano* Ultrasonografia. USG
- __658.8 (658/45) Rozprowadzanie towarów *dodano* Marketing bezpośredni
- __330.162 (33/11) Etyka biznesu *dodano* Społeczna odpowiedzialność biznesu

Symbole klas Słownika Klasyfikacji Wewnętrznej stanowią składową część sygnatury porządkującej księgozbiór w przestrzeni otwartej Biblioteki.

Każdy dokument posiada etykietę zawierającą informację o autorze, tytule, numerze inwentarzowym oraz symbol klasy korespondującej ze słownikiem. Zbiory oklejone są paskami w kolorze przypisanym do odpowiedniej dziedziny. Wprowadzenie kolorystyki ułatwia użytkownikowi zapamiętanie działu, z którego najczęściej korzysta.

Do przeszukiwania informacji dotyczącej sygnatury i lokalizacji dokumentu w wolnym dostępie służy czytelnikowi katalog elektroniczny OPAC. Istnieje elektroniczna oraz papierowa (ulotki informacyjne dla użytkowników) wersja schematu rozmieszczenia zbiorów w wolnym dostępie. Każda półka posiada podpis w formie sygnatury oraz odpowiednika słownego. Dzięki zastosowaniu UKD do rozmieszczenia zbiorów na półkach w bezpośrednim sąsiedztwie znajdują się nadrzędne i podrzędne dziedziny tematyczne. Czytelnik ma dzięki temu szybki dostęp do zakresów tematycznych, od ogólnego do szczegółowego, zgromadzonych w jednym obszarze tematycznym. System wolnego dostępu do półek umożliwia użytkownikowi bezpośredni kontakt ze zbiorami bibliotecznymi, gwarantując swobodne przeszukiwanie działów, związanych z różnymi dziedzinami wiedzy.

Nadając zbiorom symbol klasyfikacji wewnętrznej klasyfikator napotyka na szereg trudności. Problematiczne jest klasyfikowanie dokumentów przedstawiających zagadnienia interdyscyplinarne, o wieloaspektowej i niejednorodnej tematyce. Trzeba również mieć na uwadze, że to samo zagadnienie może mieć inny charakter ujęciowy, w związku z czym może się ono znaleźć w różnych działach, w zależności pod jakim kątem jest rozpatrywane, na przykład hasło „kobieta” może otrzymać symbol:

- __z działu medycyny: 613/22 Higiena kobiety, zdrowotność kobiety
- __z działu socjologii: 316/58 Kobieta. Macierzyństwo
- __z działu psychologii: 159.9/5 Psychologia kobiet
- __z działu prawa: 342/20 Prawa kobiet

Dokumenty określające słowo „praca” mogą się znaleźć w dziale:

- __medycyny: 616/34 Medycyna pracy
- __prawa: 349/3 Kodeks pracy
- __rachunkowości: 657/17 Koszty pracy
- __psychologii: 331/12 Psychologia pracy
- __socjologii: 316/34 Socjologia pracy

Nasz słownik jest systematycznie rewidowany lokalnymi ustaleniami Kartoteki Haseł Wzorcowych Biblioteki Narodowej. Rewizja słownictwa związana jest z rozwojem nowych dziedzin wiedzy, powstaniem nowych zjawisk społecznych, gospodarczych itp.

W Bibliotece UZ wiąże się to z koniecznością nieustannej reorganizacji zbiorów w wolnym dostępie. Następuje stała melioracja katalogu on-line, uaktualnianie danych na etykietach dokumentów, regałach i półkach. Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna sprawdza się jako schemat ustawienia książek w wolnym dostępie. System jest czytelny, a duża szczegółowość tej klasyfikacji pozwala na tworzenie bardzo wąskich działów. Czytelnicy przywykli już do tego układu, wiedzą jak się w nim orientować. Użytkownicy doceniają możliwość bezpośredniego kontaktu ze zbiorami bibliotecznymi, uporządkowanymi w logiczną całość.

Podążając za zmieniającymi się potrzebami w pozyskiwaniu wiedzy, system Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej podlega ciągłej modyfikacji. Największą zaletą tego systemu jest możliwość łatwego rozszerzania i uzupełniania o nowe elementy. Struktura drzewiasta UKD pozwala łatwo ją przekształcać bez konieczności zmian całego systemu. Jest to bardzo wygodne i praktyczne, ponieważ daje możliwość skutecznej adaptacji do bieżących potrzeb biblioteki. System Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej cechuje również elastyczność, dodatkowo cennym atutem jego struktury jest przejrzystość. Wzrastająca szczegółowość oraz nieustanne powiększanie zasobu słownictwa czyni System Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej najlepszą bazą dla uporządkowania zbiorów w bibliotece. Po 5 latach funkcjonowania UKD jako systemu organizacji zbiorów w Bibliotece Uniwersytetu Zielonogórskiego należy stanowczo stwierdzić, iż koncepcja zastosowania takiego układu książek okazała się właściwą.